

ปอยส่างลอง: วิถีชีวิตที่ดำรงหรือปรับเปลี่ยน

Poi Sang Long: Traditional Way of Life; Sustaining or Adapting

งามตา ตันนุกูล

Ngamta Tunnukul

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: sdamnoen@yahoo.com

บทคัดย่อ

ปอยส่างลองเป็นวิถีชีวิตของคนไต ในอดีตเคยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะ มีภาษาพูดเป็นของตนเอง อพยพมาจากรัฐฉาน ประเทศพม่า เรียกตนเองว่า “ไต” คนไตมีประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งพบว่าใน 12 เดือนจะมีงานบุญประเพณีทุกเดือน ในเดือนมีนาคม-เมษายน เป็นระยะเวลาของการจัดงานประเพณีปอยส่างลองที่คนไตถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ที่คนไตศรัทธาและให้ความสำคัญ ปัจจุบันแม่ฮ่องสอนถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยมีภูมิทัศน์ที่งดงามตามธรรมชาติ และประเพณีมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น การพัฒนาทำให้วิถีชีวิตทางสังคมและความเป็นอยู่ของคนไตในแม่ฮ่องสอนต้องปรับเปลี่ยนไปตามกระแสที่คนต่างถิ่นนำเข้ามา พื้นที่ในอำเภอเมือง อำเภอปาย อำเภอแม่สะเรียง มีคนต่างถิ่นเข้าไปค้าขาย สร้างที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การจัดงานประเพณีปอยส่างลองมีคนต่างถิ่นต่างชนชาติเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก คนไตในประเพณีปอยส่างลองจึงต้องปรับตัวตนเองให้เข้ากับสภาพที่เปลี่ยนไป และเพื่อดำรงรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ คนไตควรบันทึกและถ่ายทอดรายละเอียดการจัดงานประเพณีต่างๆ ไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้และพร้อมที่จะสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่อไปได้อย่างถูกต้อง

คำสำคัญ: ปอยส่างลอง; วิถีชีวิต; ประเพณีและวัฒนธรรม

ABSTRACT

Poi Sang Long is a way of Tai's life. In the past, their way of life was so simple; its tradition was of unique identity and its own speaking language. It was believed that people called 'Tai' migrated from Chan state, Union of Myanmar. Their various traditions were basically based on Buddhism which have been long observed; here it was found that there is a kind of merit tradition in every month out of twelve months. The tradition of Poi Sang Long is being regularly held during March to April; such ceremony has been faithfully and importantly regarded as the biggest one by Tai people. At the present, Mae Hong son, where landscape is full of a beautiful nature and unique tradition exceptionally, has been objectively developed to be the tourist destination. Under such excellent development, Tai people's social life and ways of living need a huge adaptation in accordance with the new flow of culture introduced by newcomers; in the district of Amphoe Maung, Pai, Mae Srariang, there are lots of people who emigrated from various places to the mentioned areas in order to do business and to build guest houses for tourist business. While ceremony of Poi Sang Long taking place many foreigners and outsiders have been taking part, Tai people, therefore, in this ceremony need to adjust themselves to it in order to sustain its form of culture; Tai people should record its details as much as they can then clearly transfer them to new generations for learning and then they would be prepared to correctly preserve and sustain the mentioned culture.

Keywords: Poi Sang Long; Lifestyle; Tradition and Culture

บทนำ

ประเทศไทยมีประชากรหลากหลายชนชาติเข้ามาอาศัยเป็นชนชาติไทย ทำให้เกิดแหล่งวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตามความเชื่อความศรัทธาของคนในท้องถิ่นที่มีวิถีชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณีถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ดั้งเดิม ดังที่พระราชญาณกวี (ปิยโสภณ) กล่าวถึงวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตว่า เป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาติ ชาติใดไร้วัฒนธรรมชาตินั้นก็ขาดความเป็นอารยชน ความแตกต่าง ของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของเชื้อชาติบ่งบอกถึงรากเหง้า ที่มาของเชื้อชาติ มิใช่ข้อขัดแย้ง แต่เป็นความ งามความหลากหลายที่ลงตัว เป็นเสน่ห์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาติไทยเรา (พระราชญาณกวี ปิยโสภณ, 2556) จังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือเมืองสามหมอกเป็นจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของประเทศไทย ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบเล็กๆ มีอยู่ 7 อำเภอ 45 ตำบล 402 หมู่บ้าน (ธิตินันดา จินาจันทร์ และวราภา เลาทเพ็ญแสง, 2547) จากหลักฐานการบอกเล่า ประวัติศาสตร์เมืองแม่ฮ่องสอนของ “จเร” และจากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองแม่ฮ่องสอนได้บ่งบอก ให้ทราบว่า คนไตหรือเรียกกันว่า ชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากดินแดนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพ พม่าเรียกกันว่า “รัฐฉาน” นับเป็นเวลานานกว่า 150 ปี มาแล้วที่คนไตอาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อราวพ.ศ.2374 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การเดินทางไปยังแม่ฮ่องสอนในยุคนั้น ไม่สะดวกดังเช่นปัจจุบัน ทำให้ประชากรของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะอำเภอขุนยวมเกือบทั้งหมดเป็นคนไต ประเพณีวัฒนธรรมจึงมีเอกลักษณ์ของตนเองเต็มรูปแบบ

วิถีชีวิตของคนไตในด้านวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสังเกตจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังที่ ปาริชาติ เรื่องพิเศษ กล่าวเป็นบทความไว้ในหัวข้อ หย่าสีลีสบง: ประเพณีในรอบปีของชาวไทใหญ่ว่า งานเทศกาล ประเพณีของชาวไทใหญ่นั้นมีกันแทบทุกเดือน และเนื่องจากชาวไทใหญ่นับถือพุทธศาสนากันอย่างเคร่งครัด งาน เทศกาลส่วนใหญ่จึงเน้นการทำบุญทำทานเป็นหลัก กำหนดการทำบุญประจำปีของชาวไทใหญ่เรียกว่า “หย่า สี” ซึ่งตรงกับคำว่า ราศี 12 เดือน หรือประเพณี 12 เดือนซึ่งเดือนแรกของชาวไทใหญ่ตกอยู่ในราวเดือน ธันวาคม (ปาริชาติ เรื่องพิเศษ, 2537) 1 ในประเพณี 12 เดือนที่สำคัญเป็นที่รู้จักกันมากกว่าประเพณีอื่นๆ คือ ประเพณีปอยส่างลองหรืองานบวชลูกแก้วที่มีขั้นตอนการจัดงานที่น่าสนใจ ทำให้หลายฝ่ายโดยเฉพาะ วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดให้มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้มาท่องเที่ยวงานประเพณีปอยส่างลอง ประกอบกับสื่อมวลชนนำเสนอการท่องเที่ยวงานประเพณีปอยส่างลองในหลายรูปแบบเช่น เขียนบทความลงใน หนังสือพิมพ์ จัดทำสารคดีเผยแพร่ทางโทรทัศน์ เป็นต้น ทำให้มีผู้คนต่างถิ่นสนใจที่จะเดินทางเข้าไปท่องเที่ยว มากขึ้นโดยเน้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงเป็นสิ่งที่น่าคิดว่าวิถีชีวิตของคนไตในแม่ฮ่องสอนจะดำรงความเป็นอยู่และ เอกลักษณ์เดิมไว้ได้เพียงใด เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือไม่ เหตุใดงานประเพณี ปอยส่างลองจึงเป็นวิถีชีวิตของคนไต การจัดงานประเพณีปอยส่างลองหรือการบวชลูกแก้วมีความสำคัญอย่างไร สำหรับคนไตในแม่ฮ่องสอน

ความเป็นมาของประเพณีปอยส่างลอง

ประเพณีปอยส่างลองเริ่มตั้งแต่เมื่อใดไม่มีใครทราบ แต่เป็นความเชื่อในวรรณกรรมไทใหญ่และความเชื่อของชุมชนไทใหญ่ที่มีเรื่องเล่าขานต่อกันมา ดังที่สถาบันวิจัยสังคม ในเอกสารงานวิจัยเรื่องไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์ กล่าวถึงที่มาของประเพณีปอยส่างลองไว้ว่า ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด ทราบมาว่า เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวไทยใหญ่ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมไทใหญ่ 2 เรื่องคือ อะหน่าก้าตตะหว่าง และ อะหนั้นต่าตองปาน (สถาบันวิจัยสังคม, 2551) สรุปได้ว่า อะหน่าก้าตตะหว่าง แต่งเมื่อประมาณ 100 ปีเศษ โดยพระอุ่กาจีจิงต่า วัดสบตุง จังหวัดจ๊กแม ประเทศเมียนมาร์ พิมพ์เมื่อพ.ศ.2508 กล่าวถึงในสมัยพุทธกาลมีกษัตริย์พระองค์หนึ่งนามว่า พระเจ้าพิมพิสารได้สร้างพระวิหารถวายพระพุทธเจ้า และปวารณาเป็นทนายของพระพุทธเจ้าตลอดชีวิต ทรงครองราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรม มีโอรสอยู่องค์หนึ่งมีพระนามว่า พระเจ้าอชาตศัตรู (พระเจ้าอ่าจ่าตตะชาตมั่งจี) หลังจากที่พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำการบิดูฆาตด้วยความหลงผิด เพราะเชื่อในพระเทวทัตเมื่อพระบิดาสิ้นพระชนม์รู้สึกเสียใจสำนึกผิดจึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พระพุทธเจ้าฟัง พร้อมทูลถามว่า จะทำอย่างไรกับการทำบาปหนักครั้งนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเพื่อผ่อนหนักให้เป็นเบาให้นำพระโอรสมาถวายเป็นทานในพระพุทธศาสนาโดยเขาสมฺมครใจ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงนำพระโอรสซึ่งมีพระชนมายุได้ 10 ชันษา นามว่า จิตตะมั่งชา (อชิตกุมาร) บรรพชาเป็นสามเณรถวายเป็นทานในพระพุทธศาสนาด้วยความสมัครใจของจิตตะมั่งชา ด้วยความปิติพระเจ้าอชาตศัตรูจึงจัดงานเฉลิมฉลองเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน พร้อมแต่งองค์เต็มยศในสมกับที่เป็นพระโอรส โดยเริ่มจากการอาบน้ำขมิ้นส้มป่อย น้ำอบน้ำหอม แล้วแต่งกายด้วยเครื่องนุ่งห่มของส่างลอง จากนั้นไปขอศีล 5 จากพระพุทธเจ้าก่อนนำไปแห่ตามถนนสายต่างๆ ในกรุงราชคฤห์ เมื่อครบ 7 วันจึงนำส่างลองไปบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้วได้รับฉายาใหม่ว่า “จิตตะมาเถ” พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธทำนายว่า จิตตะมาเถสามเณรจะตรัสรู้เป็นพระศรีอริยโทยใหญ่พระพุทธเจ้าแห่งภัทรกัลป์นี้

อีกตำนานหนึ่งเล่าว่า อะหนั้นต่าตองปาน แต่งเมื่อประมาณ 200 ปีเศษ โดย พระสุหนั้นต่า บ้านกุ่มอ้อ จังหวัดจ๊กแม ประเทศเมียนมาร์ กล่าวถึงเรื่องการที่พระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเป็นส่างลองว่า จะมีอาณิสสส์มากน้อยเพียงใด พระพุทธองค์ทรงชี้แจงว่า ถ้านำบุตรของตนบวชในพุทธศาสนาจะได้สวรรค์สมบัติเป็นเวลา 8 ก่าผ่า (กัลป์) ถ้ารับเป็นพ่อขามแม่ขาม (พ่อแม่อุปถัมภ์) จะได้อาณิสสส์ 4 ก่าผ่า (กัลป์) เรื่องของพ่อขามแม่ขามนี้มีวรรณกรรมบรรยายเรื่องราวไว้ว่า ในอดีตมีกษัตริย์และเศรษฐีได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดงานปอยส่างลองขึ้น มีบุตรชายของหญิงหม้ายคนหนึ่งมีรูปร่างอัปลักษณ์มีศรัทธาปรารถนาจะบรรพชา แต่ไม่มีทรัพย์สมบัติที่จะเป็นเจ้าภาพบวช ด้วยบุญบารมีและแรงศรัทธาของบุตรชายบันดาลให้พระอินทร์เกิดเมตตาเลดี้ จมนำไปพยายาล ให้อาบน้ำเงินน้ำทองขัดสีผิวพรรณล้างคราบโคลนกลายเป็นกุมารที่มีรูปร่างสวยงาม และขุนนาง (พระพรหม) ได้ลงมามอบขงา (ปานกุม) และสร้อยสังวาลย์ (ลอบแป) ให้พร้อมทั้งรับภาระเป็นพ่อขาม (พ่อแม่อุปถัมภ์) การจัดงานปอยส่างลองครั้งนั้นบุตรชายหญิงหม้ายได้เป็นลูกขาม (ลูกอุปถัมภ์) ของขุนนาง (พระพรหม) ดังนั้น

จึงเรียกกลุ่มบุตรที่ได้รับยกย่องในช่วงก่อนบรรพชาว่า “สาบสง” หรือ “สาบสง” แสดงให้เห็นว่ากลุ่มบุตรที่จะได้เป็นสาบสงนั้น เป็นผู้ที่มีบุญบารมีมากกว่าคนธรรมดาสามัญ จึงมีโอกาสได้รับยกย่องให้เป็นหน่อกษัตริย์หรือบุตรบุญธรรมของพระพรหมในช่วงเวลาก่อนบรรพชา

จากเรื่องเล่าที่กล่าวมาพบว่า จุดเริ่มต้นของปอยสาบสงนั้นเริ่มจากคนใดในสหภาพพม่ามีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเป็นมาของสาบสงจึงอ้างอิงจากเรื่องในพุทธประวัติ และเพื่อให้เป็นวรรณกรรมของคนใดจึงได้วงเล็บชื่อเป็นภาษาไทยใหญ่กำกับไว้ ดังนั้นพิธีการ การแต่งกายจึงมีรูปแบบคล้ายกษัตริย์ ปอยสาบสงจึงเปรียบเสมือนสมมติของกษัตริย์ก่อนเป็นสามเณร

การบวชสามเณรในประเพณีปอยสาบสง

อุดม เขยแก้ว (2545) กล่าวไว้ในหนังสือประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น เกี่ยวกับรูปแบบการบวชสามเณรขั้นตอน และระยะเวลาในการจัดงานประเพณีปอยสาบสง ดังนี้

1. รูปแบบวิธีการจัดงาน

การจัดงานบวชสามเณรของชาวไทใหญ่ มีวิธีการบวช 2 รูปแบบด้วยกัน คือ

1) แบบ “ข้ามดืบ” เป็นวิธีการง่ายๆ ประหยัดไม่ต้องใช้เวลาในการเตรียมงาน และไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก วิธีการคือ เมื่อตกลงว่าจะนำเด็กมาบรรพชาเป็นสามเณร พ่อแม่จะโกนหัวเด็กหรือนำเด็กไปโกนผมที่วัด นุ่งขาว ห่มขาว เตรียมเครื่องไทยทาน อัฐฐบริหารที่จำเป็นต้องใช้ไปทำพิธีขอพรพญาที่วัดเป็นอันเสร็จพิธี

2) แบบ “สาบสง” เป็นวิธีที่ต้องเตรียมงานกันนาน ค่าใช้จ่ายสูงใช้เวลา 3-5 วันมีการเชิญผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก มีขั้นตอนมากมาย คือ หลังจากเตรียมงานแล้ว นำเด็กโกนหัวแต่งตัวเป็น “สาบสง” หรือลูกแก้วแห่ไปขอขมาที่ต่างๆ แห่เครื่องไทยทานจากบ้านไปสู่วัด แห่สาบสงจากบ้านไปทำพิธีขอพรพญาที่วัดและมีการเฉลิมฉลองที่วัดหรือที่บ้านอีกหนึ่งวันจึงจะเสร็จพิธี แต่แบบสาบสงนี้เป็นที่นิยมจัดกันมากทุกหมู่บ้าน ถือกันว่าเป็นบุญกุศลของผู้จัด เป็นสง่าราศีแก่หมู่บ้าน และท้องถิ่น

2. ขั้นตอนการจัดงานก่อนบวชเป็นสามเณร

การเตรียมงาน มีการตกลงกันว่าจะมอบหมายให้ใครเป็น “ตะก่าโหลง” หรือเจ้าภาพใหญ่ และเจ้าภาพทั่วไป “ตะก่าโหลง” จะเป็นคนมีฐานะดีหรือได้รับการยกย่องในหมู่บ้าน จากนั้นจะกำหนดวันเวลาว่าจะจัดช่วงไหน กี่วัน รวมทั้งตกลงกันในเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดงาน จำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่จะรับเครื่องไทยทาน จำนวนแขกที่จะเชิญมาร่วมงาน เมื่อตกลงเรื่องการเตรียมงานแล้วก็จะมีการแบ่งงานกัน เช่น เจ้าภาพใหญ่ “ตะก่าโหลง” จะเตรียมต้นตะเปสา หรือต้นกล้วยพฤกษ์จำนวน 2 ต้น สำหรับถวายวัดและถวายพระพุทธรูปเจ้าเตรียมเครื่องประกอบอาหารและอุปกรณ์ หรือเจ้าภาพต่างๆ จะมาช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ของสาบสงสำหรับเจ้าภาพ เครื่องไทยทาน อัฐฐบริหารและเครื่องประโคมฆ้องกลอง เจ้าภาพที่ร่วมจัดงานปอยสาบสง

จะต้องเตรียมเครื่องแต่งกาย เครื่องใช้สำล่อง เครื่องไทยทานอัฐบริขาร รมสำล่อง ที่คำ และ ตะแปสำล่อง หรือ พิเลียงสำล่องด้วย

การประชุมเตรียมคน เชิญผู้เกี่ยวข้องการจัดงาน เช่น “เจ้ามือ” ผู้ที่จะมาปรุงอาหาร “หัวหน้าตะแปสำล่อง” คือผู้ที่จะเป็นหัวหน้าพิเลียง ซึ่งมีหน้าที่ดูแลพิเลียงสำล่อง และเงินทองข้าวของเครื่องใช้สำล่องด้วย “ตะแปสำล่อง” หรือพิเลียงสำล่องจะต้องคอยดูแลสำล่องตั้งแต่อาบน้ำ แต่งตัว ทานข้าว หลับนอน และนำขี้คอปไปที่ต่างๆ กางร่มให้ และดูแลความปลอดภัยตลอด 3 วันหรือ 5 วันไม่ให้คลาดสายตา เพราะบางครั้งจะมีการนำสำล่องไปแอบซ่อนไว้ที่ใดที่หนึ่งไม่ยอมให้ทำพิธีบรรพชาเป็นสามเณร เจ้าภาพจะต้องนำ “อะชู” คือ รางวัลไปมอบให้จึงจะได้สำล่องกลับคืนมา การประชุมจะมีการมอบหมายงานกำชับเรื่องให้ทำหน้าที่ให้ดี โดยทั่วไปสำล่อง 1 คนจะมีตะแป 2-3 คน หรือมากกว่านั้นหากสำล่องตัวโตมาก หลังจากมีการประชุมแบ่งงานกันแล้ว เจ้าภาพหรือพ่อแม่จะนำบุตรของตนไปมอบไว้กับวัด เพื่อให้เจ้าอาวาสอบรมสั่งสอน หักให้ท่องจำ คำขอบรรพชา คำให้ศีลให้พร ใช้เวลา 7-10 วันก่อนถึงวันงาน

3. ระยะเวลาการจัดงานปอยสำล่องนิยมจัด 4 วัน คือ

วันแรกรับสำล่อง คือ ตอนเช้านำเด็กไปที่วัด แต่งชุดสำล่องรับศีล 5 แล้วนำสำล่องไปขอมาเจ้าเมือง พระสงฆ์ตามวัดต่างๆ และไปขอมาบ้านญาติ บ้านผู้ที่เจ้าภาพเคารพภักดีก่อนนำสำล่องกลับไปพักที่บ้านเจ้าภาพ

วันที่สอง มีพิธีสำคัญ 3 อย่างคือ ตอนเช้าจะแห่ควหลู หรือแห่เครื่องไทยทานไปตามถนนสายสำคัญๆ ไปสู่วัด ระหว่างทางจะมีผู้คนนำข้าวตอกดอกไม้โปรยให้กับผู้ร่วมขบวนแห่เป็นการอนุโมทนาสาธุร่วมกัน ขบวนแห่จะไปสิ้นสุดที่วัด แห่เวียนรอบวัด 3 รอบก่อนนำเครื่องไทยทานไปตั้งหน้าพระพุทธรูป จากนั้นเจ้าภาพจะเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมขบวนแห่ ตอนเย็นจะเลี้ยงอาหารสำล่องมือพิเศษมีจำนวน 12 อย่าง โดยมีบิดามารดาป้อนอาหาร ขนมหวาน น้ำ ให้สำล่องหลังจากเสร็จพิธีเลี้ยงอาหารแล้วจะทำพิธีเรียกขวัญสำล่อง ญาติผู้ใหญ่ ผู้มาร่วมงาน ผูกข้อมือให้สำล่อง เสร็จแล้วนำสำล่องกลับไปพักพ่อนที่บ้านเจ้าภาพ

วันที่สามเป็นวัน “ขามสำง” คือ วันที่นำสำล่องไปบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดในตอนเช้าจากนั้นจะมีการ “ถ่อมลิต” คืออ่านหนังสือธรรมะให้ผู้มาร่วมงานฟังโดยจเรหรือผู้ชำนาญการอ่านและเขียนเป็นผู้อ่าน

วันที่สี่เป็น “วันอ่องปอย” หรือวันฉลองสำล่อง มักทำเฉพาะในหมู่เจ้าภาพ ญาติมิตรเท่านั้น พิธีมีการ นิมนต์พระและเณรใหม่มาฉันอาหารที่บ้านหรือที่วัด ถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์อนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี

ด้วยเหตุที่ประเพณีปอยสำล่องเป็นความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา แม้การจัดงานจะมีหลายขั้นตอน และใช้กำลังทรัพย์จำนวนมากคนใดก็ไม่เคยละทิ้ง เพราะเป็นวิถีชีวิตของคนใต้

วิถีคนใต้ในประเพณีปอยสำล่อง

คำว่า คนใต้ หมายถึง ไทยใหญ่ เป็นคำที่คนไทยใช้เรียกชนชาติหนึ่งในเขตตอนเหนือของประเทศไทย คนไทยภาคกลางรู้จักไทใหญ่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา คำนี้ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ใน พระราชกำหนดเก่า

พ.ศ. 2042 และรับรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างไทยภาคกลางกับไทใหญ่ได้ดี (สถาบันวิจัยสังคม, 2551) ปอยส่างลองเป็นวัฒนธรรมหนึ่งในประเพณี 12 เดือน คนไตมีวิถีการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของประเพณี ด้วยการให้ความสำคัญและมีศรัทธาต่อประเพณีอย่างเหนียวแน่น ประวัติการจัดงานไม่เคยมีปีใดละเว้น ทุกคนจะพร้อมใจกันจัดงานประเพณีของแต่ละเดือนด้วยใจที่ศรัทธา

คนไตเป็นกลุ่มคนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากปฏิทินงานประจำปีจะมีพิธีกรรมทางศาสนาตลอดทั้งปี เรียกว่าประเพณี 12 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมทำบุญถวายข้าวเม่า เดือนมกราคมจะไม่จัดงานมงคลใดๆ แต่จะทำข้าวปุก โดยนำข้าวและงาที่ได้ผลผลิตไปถวายวัด เดือนกุมภาพันธ์ ทำข้าวหย่ากู่ คือข้าวแดงถวายพระ เดือนมีนาคม งานปอยส่างลอง เดือนเมษายน งานสงกรานต์และปอยส่างลอง เดือนพฤษภาคม ก่อเจดีย์ทรายและจุดบั้งไฟ เดือนมิถุนายน ทำบุญที่วัดและเตรียมตัวทำไร่นา เดือนกรกฎาคม ทำบุญเข้าพรรษา นอนรักษาศีลที่วัด เดือนสิงหาคม งานถวายสลากภัต เดือนกันยายน ประเพณีทานข้าวล้นบาตร เดือนตุลาคม เทศกาลออกพรรษาทำงานจองพารา เดือนพฤศจิกายน ประเพณีเดือนยี่เป็ง (ลอยกระทง) เป็นต้น

ประเพณีปอยส่างลอง เป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ชาวไทยใหญ่จะปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีในทุกเดือนไม่เคยละเว้น เพราะเห็นเป็นเรื่องสำคัญต่อชีวิต นับว่าชาวไทยใหญ่เป็นชนชาติที่รักษาวรรณธรรมประเพณีไว้ได้อย่างดีเยี่ยม ดังที่เพ็ญสุภา สุขคตะจិនทร์ (2554) กล่าวไว้ว่า“ขอขอบคุณชาวไต” เมืองแม่ฮ่องสอน ที่เป็นดังกระຈະສອນที่น้อมนำจารีตเก่าแก่ที่ยังไม่สูญหาย สร้างแรงบันดาลใจให้ชาวไทยล้านนา เกิดอาการหวนหาอดีต ในยุคที่ทุกชนเผ่าชาติพันธุ์มีสิทธิ์เสรีที่จะประกาศอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นของตัวเองได้โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของรัฐบาล” และเนื่องจากปอยส่างลองเป็นประเพณีที่สำคัญทางศาสนา ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา ทำให้คนไตในแม่ฮ่องสอนให้ความสำคัญของการบวชสามเณรในประเพณีปอยส่างลองตลอดมา

วิถีคนไตในความเปลี่ยนแปลง

ประเพณีปอยส่างลองเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของคนไตในแม่ฮ่องสอน ที่คนไตทุกคนถือปฏิบัติมาโดยตลอด ต่อมาเมื่อความเจริญได้เข้าไปมีส่วนทำให้ดินแดนที่ครั้งหนึ่งในอดีตกล่าวว่า เป็นเมืองปิดเนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกพอที่บุคคลต่างถิ่นจะเข้าไปท่องเที่ยวได้ดังเช่นปัจจุบัน ความเจริญทำให้วิถีชีวิตของคนไตในแม่ฮ่องสอนต้องปรับเปลี่ยนไป ประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่อดีต โดยเฉพาะการบวชสามเณรในประเพณีปอยส่างลองที่มีการแต่งกาย มีพิธีกรรมที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ จึงได้รับการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้คนต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อผลักดันเศรษฐกิจให้เกิดการหมุนเวียน ด้วยเหตุนี้ในอำเภอที่มีการคมนาคมสะดวกพอที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ จึงเป็นแหล่งที่ได้รับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักดังเช่น อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอนมี

สนามบินจากเชียงใหม่ หากเดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่จะผ่านอำเภอปายก่อนถึงอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ดังนั้น อำเภอปายจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง

การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนและอำเภอปาย มีภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และหากเดินทางจากกรุงเทพฯ มายังเมืองแม่ฮ่องสอนด้วยเส้นทางรถยนต์จะผ่านอำเภอแม่สะเรียง และเป็นอำเภอที่เป็นจุดพักแรมเพราะส่วนใหญ่จะถึงอำเภอแม่สะเรียงพลบค่ำพอดี ดังนั้นแม่สะเรียงเป็นอีกจุดหนึ่งที่ได้รับการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวในประเพณีปอยส่างลอง การจัดงานประเพณีปอยส่างลองในแต่ละอำเภอจึงจัดไม่ตรงกัน การประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวประเพณีปอยส่างลอง จะมามากกว่าประเพณีอื่นๆ การจัดงานจะมีในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงเดือนที่มีวันหยุดหลายวัน การที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบหลายด้าน เช่น ด้านภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตประจำวัน การทำมาหาเลี้ยงชีพ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการจัดงานประเพณีเน้นการท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังที่สุรีย์ บุญญาอนุพงศ์ (2539) ได้เสนอผลการวิจัยถึงผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวได้เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านการคมนาคม การบริการสาธารณูปโภครวมทั้งการบริการทางสังคมอื่นๆ ได้รับการสนับสนุนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอีกด้วย และคอลัมน์วิถีชีวิตได้สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ปุ่น เทียงบุรณธรรม นักวิจัยคณะวิศวกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เกริ่นไว้เมื่อถูกถามถึงความเจตจำนงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า “ที่นี้เสมือนที่มันสุดท้ายทางวัฒนธรรมภาคเหนือ” เหตุที่กล่าวเช่นนั้นเพราะผลการวิจัยในโครงการพิพิธภัณฑ์เมืองมีชีวิต-แม่ฮ่องสอน: การพัฒนาเมืองบนฐานวัฒนธรรม ค้นพบศักยภาพที่โดดเด่น แต่นั่นก็ทำให้พบว่าที่นี้เองก็กำลังเผชิญหน้ากับโอกาสในการพัฒนาเช่นกัน เมืองแม่ฮ่องสอน ณ ขณะนี้จึงเหมือนคนที่อยู่บนด้ายเส้นบางๆ ของความเปลี่ยนแปลง ดังข้อความที่ว่า “เราไม่ปฏิเสธว่าการพัฒนาคือโอกาสและที่นี้ก็มีศักยภาพที่จะทำได้ด้วย เพียงแต่เราอยากให้นำบทเรียนจากที่อื่นๆ มาสังเคราะห์เพื่อนำไปสู่การออกแบบและค้นหารูปแบบที่เหมาะสมกับการขยายตัวจากการพัฒนาโดยไม่กระทบต่อฐานวัฒนธรรม คำว่า วัฒนธรรมในที่นี้เราไม่ได้จำกัดความหมายเฉพาะแค่การแต่งกาย การฟ้อนรำ แต่นั่นหมายถึงชีวิต วิถีการกินการอยู่ของเขาด้วย” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความห่วงใยในการเปลี่ยนแปลงว่าแม่ฮ่องสอนอาจเป็นที่มันสุดท้ายทางวัฒนธรรมที่ยังมีลมหายใจ ไม่ไร้ชีวิตชีวาอยู่แต่การแต่งกายของผู้คน หรือระบำรำฟ้อนในรูปแบบการแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ดูเข้าชมเท่านั้น หากคือวิถีชีวิตจริงๆ มีผู้คนซบเซาเคลือบเคลือบอยู่ตลอดเวลา (ศิริโรจน์ ศิริแพทย์, 2556)

การประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมประเพณี เป็นอีกก้าวหนึ่งของความเจริญที่ทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนจากประเพณีที่จัดกันเองภายในชุมชน การจัดงานประเพณีถูกปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยมีส่วนราชการให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วน เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจ

ให้กับชุมชนในแต่ละจังหวัด ด้วยการนำวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันเป็นจุดขาย แต่ความเป็นจริงการพัฒนาชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของสังคมที่คนต่างถิ่นนำเข้ามา ชุมชนที่เคยใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย อาจถูกวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างเข้ามาแทรกวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อสนองตอบต่อการท่องเที่ยว ที่คงอยู่ ทำให้การพัฒนาขาดรูปแบบ แต่ถูกกำหนดด้วยเหตุปัจจัยอื่นที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชนคนใด ด้วยเหตุนี้วิถีของคนใดในประเพณีปอยส่างลองในหลายอำเภอถูกปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับความเจริญที่ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตในปัจจุบัน แม้เราจะต้องยอมรับว่านั่นคือการพัฒนาให้เมืองก้าวเข้าสู่ความเจริญ ซึ่งขัดกับวิถีชีวิตของชุมชนที่ยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ในอนาคตอีกหลายอำเภอเมื่อมีนักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปท่องเที่ยวมากขึ้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมคงจะไม่มีให้เราได้สัมผัสดังเช่นอดีตที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะปัจจุบันวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยใหญ่เป็นที่รู้จักกันมากขึ้นไม่เฉพาะในประเทศไทย หากได้ไปที่อำเภอปาย จะพบเห็นคนต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวกันมาก แม้จะมีหลากหลายประเพณี แต่ประเพณีปอยส่างลองเป็นประเพณีที่ได้รับการประชาสัมพันธ์เป็นพิเศษ เมื่อพูดถึงแม่ฮ่องสอนก็จะนึกถึงประเพณีปอยส่างลอง ความสนใจในประเพณีปอยส่างลองของคนในประเทศและต่างประเทศจะเป็นจุดเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนไทยใหญ่ให้หมุนไปตามกระแสหรือไม่ คนใดในแม่ฮ่องสอนจึงควรรักษาวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ไว้ด้วยการบันทึกรายละเอียดของการจัดงานประเพณีต่างๆ ไว้เป็นหลักฐาน เพื่อรักษารูปแบบให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม ประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานได้อย่างถูกต้อง เพราะนานไปเมื่อมีการพัฒนาให้เอื้อต่อการท่องเที่ยวไปเรื่อยๆ รูปแบบของประเพณีที่ปฏิบัติมานานอาจถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสและความเหมาะสมของยุคสมัย ซึ่งอาจทำให้วิถีชีวิตของชาวไตต้องสูญเสียอัตลักษณ์ที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นไป

บทสรุป

ปอยส่างลองเป็นวัฒนธรรมของคนไต ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้อย่างเหนียวแน่น การจัดงานประเพณีปอยส่างลองเป็นวิถีชีวิตของคนไต (ไทใหญ่) ทุกคน เพราะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่คนไตศรัทธา แม้กาลเวลาจะล่วงเลยมากกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม ความศรัทธาทำให้ประเพณีที่สืบทอดต่อเนื่องกันมามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตโดยเฉพาะประเพณีปอยส่างลองเพราะถือเป็นบุญใหญ่ทุกคนจึงให้ความสำคัญ การจัดงานจะเป็นไปตามขั้นตอนครบทุกขั้นตอน ทุกคนตั้งใจจัดงานร่วมกัน สร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน ให้การช่วยเหลือในการจัดงานอย่างเต็มที่ เพราะคนไตถือว่า การจัดงานประเพณีปอยส่างลองเป็นการสร้างกุศลครั้งยิ่งใหญ่ แต่การจัดงานไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับงานประเพณีปอยส่างลองที่มีขั้นตอนมากและการจัดงานมีระยะเวลาหลายวัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคนไตที่มีให้กับประเพณีปอยส่างลอง และทุกคนจะไม่ละเลย หากสังเกตจะพบว่าในวันงานทั้งเจ้าภาพและผู้ร่วมงานจะแต่งกายแบบไท

ใหญ่อย่างสวยงาม นับเป็นงานมหากุศล เป็นวิถีชีวิตที่คนไทให้ความสำคัญขึ้นมามีขึ้นดีในการจัดงานประเพณีปอยส่างลองเป็นอย่างมาก

แม้ว่าปอยส่างลองจะมีความสำคัญต่อคนไทใหญ่มากเพียงใด แต่ปัจจุบันความเจริญด้านเทคโนโลยีและการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้คนต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยว ทำให้การจัดงานเน้นความสำคัญไปที่การท่องเที่ยว แม้จะคงความเป็นเอกลักษณ์อยู่ แต่วิถีความเป็นอยู่ของชาวไทใหญ่ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญ หากผู้ใดเดินทางไปท่องเที่ยวที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอปาย อำเภอแม่สะเรียง จะพบว่า มีคนต่างถิ่นเข้าไปอาศัยทำการค้าขาย จัดสร้างที่พักเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันคนในชุมชนเริ่มคุ้นเคยกับคนแปลกหน้าเพราะมีผู้คนต่างถิ่นเดินทางไปท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงเวลางานประเพณีปอยส่างลอง สิ่งเหล่านี้เมื่อเวลาผ่านไป อาจทำให้สูญเสียอัตลักษณ์เดิม ดังนั้นเพื่อรักษาวิถีชีวิตและรูปแบบประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ คนไทควรบันทึกและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังได้รับรู้เพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตลอดไป อย่างไรก็ตามมีอำเภอหลายแห่งที่นักท่องเที่ยว ยังเข้าไปเที่ยวไม่มากนัก ทำให้คนต่างถิ่นไม่สนใจเข้าไปทำการค้าขาย วิถีชีวิตของคนไทในชุมชนนั้นจึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเดิมๆ โดยเน้นความศรัทธาและให้ความสำคัญในการจัดงานประเพณีร่วมกัน ดังที่เคยปฏิบัติมา การจัดงานประเพณีจึงคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม ทำให้สัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตของความเป็นคนไทในประเพณีปอยส่างลองได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- จุฬาลักษณ์ สิตาคูณ. (2559). ประเพณีไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://personal.swu.ac.th>. [1 มกราคม].
- ชิตินัดดา จินาจันทร์ และวราภา เลาทเพ็ญแสง. (2547). นิทานประจำถิ่นล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปาริชาติ เรืองวิเศษ. (2537). แม่ฮ่องสอน สารคดีเพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- พระราชญาณทวี (ปิยโสภณ). (2556). วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต. ซีเคร็ต นิตยสารรายปักษ์, 5, 100.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (2554). ปอยส่างลอง-บวชลูกแก้วประเพณีของใคร? คอลัมน์ปริศนาโบราณคดี”, มติชนสุดสัปดาห์, 76.
- ศิริโรจน์ ศิริแพทย์. (2556). ชีวิต...ในความเปลี่ยนแปลง คนแม่ฮ่องสอน วิถีใหม่ ณ ที่มั่นสุดท้าย. เดลินิวส์, (กุมภาพันธ์ 2556): 23.
- สถาบันวิจัยสังคม. (2551). ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์, เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). ประเพณี พิธีกรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.